

Pedagogical Model of Surah Hadid (Based on Tafsir Al-Mizan)*

Mohsen Khoshfar^۱

Behjat Naseri^۲

Abstract

This research seeks to present the discovery of the pedagogical model of Surah Hadid, based on the teachings of the Holy Tafsir Al-Mizan. So, the grounded research method has been used and the result is the extraction of ۱۱۰ concepts, ۳۰ components, and ۱۱ pedagogical dimensions. In this regard, first by referring to Tafsir Al-Mizan, data were collected to achieve the research model, and then the data were analyzed, including open coding, axial coding and selective coding, and then their results were presented in two pedagogical models. In this article, Surah Hadid is discussed with a pedagogical approach; Because Islamic pedagogy is one of the most important and major parts of Islamic teachings and the philosophy of the prophets' mission and is the basis of the pedagogical duty of the divine guardians and trustees and educators of the Islamic society. The pedagogical dimensions identified in Surah Al-Hadid in the Tafsir Al-Mizan include the duties and characteristics of a trainer and trained ones; One characteristic of a trainer in the educational and pedagogical system is that the trainer should be wise and the most important duty of the trained ones is his/her obedience. Every pedagogical process has content in a way that plays a fundamental role in the manifestation of human pedagogy through the process of belief and worship, and the basis of human pedagogy is organized from ontological and anthropological dimensions. Applying encouragement as a tool for growth and promotion as a method of pedagogy has a prominent role and the principle of monotheism (Tawhid)-centered and hereafter-oriented are among the important principles of pedagogy. Among the effective factors in pedagogy, security has the most important role in human pedagogy. One of the most important internal obstacles that prevent human growth and achievement of perfection is arrogance and then a haughty spirit. The goal is the point that every pedagogical process seeks to reach. The goals include the ultimate goal of pedagogy; It means reaching the worship of God and believing in His Oneness (Tawhid). Ultimately, achieving a peaceful life is the most important result of a common worldly and otherworldly pedagogy. These identified pedagogical dimensions have formed the final model of the research.

Keywords: Islamic Pedagogy, Surah Hadid, Tafsir al-Mizan, Pedagogical Model, Textual Grounded Method

*. Date of receiving: ۸, April, ۲۰۲۱, Date of approval: ۲۵, June, ۲۰۲۱.

۱. Assistant Professor, Hadith Department, Al-Mustafa International University, Qom; mohsenkhoshfar@yahoo.com.

۲ - Student level ξ and Comparative Interpretation and PhD student in Quran and Hadith, Fatemeh Al-Zahra Institute of Higher Education (peace be upon her) Khorasgan, Isfahan, (Responsible Author) naseri1214@yahoo.com

الگوی تربیتی سوره حدید با محوریت تفسیر المیزان*

محسن خوش‌فر^۱ بهجت ناصری^۲

چکیده

در این پژوهش تلاش شده است، کشف الگوی تربیتی سوره حدید، مبتنی بر آموزه‌های تفسیر شریف المیزان ارائه شود. بدین منظور از روش پژوهشی داده بنیاد استفاده شده است و حاصل امر، استخراج ۱۱۰ مفهوم، ۳۰ مؤلفه و ۱۱ بعد تربیتی بوده است. در این راستا ابتدا با رجوع به تفسیر المیزان، اقدام به جمع‌آوری داده‌ها، در جهت دستیابی به مدل تحقیق، تجزیه و تحلیل داده‌ها که مشتمل بر کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی شده است و نتایج در دو الگوی تربیتی ارائه گردید. در این مقاله به سوره حدید با رویکرد تربیتی پرداخته شده؛ زیرا تربیت اسلامی یکی از مهم‌ترین و عمده‌ترین بخش‌های معارف اسلامی و فلسفه بعثت پیامبران و اساس تربیت وظیفه اولیاء الهی و متولیان و مربیان جامعه اسلامی است. ابعاد تربیتی شناسایی شده سوره حدید در تفسیر المیزان مشتمل بر وظایف و ویژگی‌های مربی و متربی؛ یکی از ویژگی‌های مربی در نظام تعلیم و تربیت، حکیم بودن مربی است و مهم‌ترین وظیفه متربی اطاعت‌پذیری اوست. هر فرآیند تربیتی به نحوی از انحاء دارای محتوی است که با فرآیند اعتقادی و عبادی در تجلی تربیت انسانی نقش بنیادین به خود می‌گیرد و مبنای تربیت انسان، از هستی‌شناختی و انسان‌شناختی سامان می‌یابد. استفاده از تشویق و ترغیب به منزله ابزاری برای رشد و ارتقاء به‌عنوان روش تربیت نقش برجسته‌ای دارد و اصل توحیدمحوری و آخرت‌گرایی از جمله اصول مهم تربیت هستند. در میان عوامل مؤثر در تربیت، امنیت، مهم‌ترین نقش را در تربیت انسان دارد. یکی از مهم‌ترین موانع درونی که مانع رشد و رسیدن انسان به کمال، تکبر و روحیه استکباری است. هدف، نقطه‌ای است که هر جریان تربیتی درصدد رسیدن بدان است، از جمله اهداف، هدف نهایی و غایی تربیت؛ یعنی رسیدن به پرستش خدا و اعتقاد به وحدانیت اوست. در نهایت رسیدن به زندگی مسالمت‌آمیز، مهم‌ترین نتیجه تربیتی مشترک دنیوی و اخروی است. این ابعاد تربیتی شناسایی شده، الگوی نهایی تحقیق را تشکیل داده است.

کلید واژگان: تربیت اسلامی، سوره حدید، تفسیر المیزان، الگوی تربیتی، روش داده بنیاد متنی.

* تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱/۱۹ و تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۴/۴

۱. استادیار گروه حدیث جامعة المصطفی العالمیه، قم؛ (mohsenkhoshfar@yahoo.com).

۲- دانش‌آموخته سطح چهار رشته تفسیر تطبیقی و دانشجوی دکتری قرآن و حدیث مؤسسه آموزش عالی فاطمه الزهرا (علیها السلام) خوراسگان اصفهان (نویسنده مسئول) naseri1214@yahoo.com

۱. تبیین مسئله

تربیت در جریان زندگی انسان نقش مهم و اساسی دارد که باعث ایجاد یا فعلیت بخشیدن هر نوع کمالی در انسان می‌شود که مطلوبیت و ارزش داشته باشد. این کمال گاهی جنبه شناختی دارد که به شناخت و آگاهی انسان مربوط می‌شود و گاهی نیز جنبه کنشی یا حرکتی دارد که به رفتارها و اعمال عینی انسان که اغلب دارای مظاهر جسمانی هستند، مربوط می‌شود و گاهی نیز جنبه گرایشی یا عاطفی دارد که به نگرش، اعتقاد، ایمان و علایق و احساسات انسان مرتبط است (حجتی، اسلام و تعلیم و تربیت، ۱۳۶۹: ۴۰).

تربیت انسان‌ها کار پیچیده و مشکلی است؛ زیرا تربیت امری لحظه‌ای نیست که یک‌باره صورت پذیرد، بلکه امری تدریجی است که با فراهم شدن زمینه‌های آن، از بین رفتن عوامل مزاحم و رعایت آداب و دستورهای تربیتی و استفاده از شیوه‌های مناسب تحقق می‌یابد (داودی و حسین‌زاده، سیره تربیتی پیامبر ﷺ و اهل بیت علیهم‌السلام، ۱۳۸۹: ۲۸). از جمله آموزه‌های تربیتی، بررسی اصول تأثیرگذاری است که باید ضمن به‌کارگیری روش‌های تربیتی، در هر یک از عناصر سه‌گانه تربیت؛ یعنی محتوا، مربی و متربی مورد توجه قرار گیرد تا دستیابی به اهداف تربیتی به سهولت میسر گردد (باقری، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، ۱۳۸۴: ۸۵).

قرآن به‌عنوان کتابی تربیتی همواره از منظرهای گوناگونی قابل بررسی بوده است که در عرصه‌ها و موقعیت‌های گوناگون بنا به اقتضا شرایط به‌طور مستقیم و غیرمستقیم به مسئله تربیت پرداخته است. تفسیر المیزان به‌عنوان یکی از مهمترین تفسیرهای قرن اخیر به لحاظ قدرت فکری و وسعت بینش نویسنده‌اش، مجال واکاوی و قابلیت بررسی ژرف را دارد. سوره مبارکه حدید سرشار از معارف دقیق و حیانی درباره اصول اعتقادی و اخلاقی اسلام است که با ظرافت مخصوصی بیان شده است. گاه به ملکات برجسته‌ای همچون تشویق و ترغیب مؤمنان به انفاق و هزینه کردن اموال برای جهاد در راه خدا و رسیدن به عدالت اجتماعی، انتقاد از رهبانیت و انزوای اجتماعی با تعبیرات لطیفی دعوت می‌کند؛ و گاه از ملکات رذیله‌ای همچون نفاق، قساوت قلب، شک، بخل، خوف و لهو و لعب با عبارات زنده‌ای نهی می‌کند و عمل به این اوامر و نواهی، تأثیر بسزایی در وصول و دستیابی به سعادت خواهد داشت. در این مقاله با استفاده از روش تحلیل محتوا و بهره‌گیری از روش داده بنیاد متنی، الگوی تربیتی سوره حدید بر اساس تفسیر المیزان به نکات تربیتی این سوره و پس از استخراج شاخصه‌های تربیتی در این

سوره، آن‌ها را در جداول متعددی نمایش داده و با بررسی روابط بین مؤلفه‌های تربیتی مختلف، در نهایت دو مدل الگوی تربیتی این سوره ارائه گردیده است. در مدل اول به وظایف و ویژگی‌های مربی و متربی، عوامل و روش‌های تربیت؛ و در مدل دوم به مبنا، اهداف، اصول، محتوا، عوامل، ابزار، موانع و نتایج تربیت اشاره شده است.

۲. پیشینه

در زمینه تربیت تلاش‌های فراوانی در قالب مقاله و کتاب انجام شده است. برخی از آن‌ها برگرفته از متون دینی همچون آیات، روایات و سیره تربیتی اهل بیت علیهم‌السلام هستند. «سیره تربیتی پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و اهل بیت علیهم‌السلام» و «تربیت دینی» اثر محمد داودی و سید علی حسین‌زاده و کتاب «نگاهی دوباره به تربیت اسلامی» نوشته خسرو باقری و کتاب «مبانی و اصول تربیت اخلاقی در زندگی حضرت موسی علیه‌السلام» از جمله این نگارش‌ها هستند. برخی دیگر نیز با تکیه بر روان‌شناسی مانند کتاب «روانشناسی تربیتی (کاربردی)»، غلامعلی افروز نگارش یافته‌اند.

مقالاتی نیز در این زمینه نوشته شده است از جمله، «اصول و روش‌های تربیت اسلامی با تأکید بر سوره کهف»، اثر آریان پورکریمی هاوشکی و مجتبی نادر بیگدیلو؛ و «اصول حاکم بر فرآیند تربیت از منظر تفسیر من وحی القرآن و التحرير و التنویر» که به بررسی اصول و روش‌های تربیت پرداخته است؛ «اهداف و روش‌های تعلیم و تربیت از دیدگاه اسلام»، غلامحسین میکائیلو، خلیل سلطان‌القرائی که درصدد اثبات تربیت انسان کامل با بهره‌گیری از معارف الهی است. با وجود مقالات و کتاب‌های فراوان تربیتی، کمتر تحقیقی به هدف ارائه الگو و مدل تربیتی قرآنی انجام شده است. از این‌رو در مقاله حاضر سعی بر آن است با تکیه بر تفسیر شریف المیزان مؤلفه‌های تربیتی از آیات سوره حدید استخراج و در نهایت الگوی تربیتی ارائه شود.

۳. روش تحقیق

در این پژوهش به منظور طراحی الگوی تربیتی سوره حدید به صورت مشخص از روش نظریه‌پردازی داده بنیاد متنی استفاده شده است که با رجوع به تفسیر المیزان و بررسی آیه به آیه سوره حدید و تحلیل محتوای مطالب تفسیری و آیات، تجزیه و تحلیل صورت گیرد. تجزیه و تحلیل در روش مزبور از سه نوع کدگذاری تشکیل شده است که عبارت‌اند از: الف، کدگذاری باز، برچسب‌های مفهومی که مورد مشاهده‌ای جمله‌ای و پاراگرافی را اخذ شده و به اجزایی تقسیم می‌شود؛ ب،

کدگذاری محوری که پس از کدگذاری باز با برقراری پیوند میان مفاهیم با شیوه‌های جدیدی اطلاعات با یکدیگر ربط می‌یابند؛ ج، کدگذاری انتخابی، شناسایی مقوله اصلی که سایر مقولات بر محور آن گرد می‌آید و کلیتی را تشکیل می‌دهد (دانایی فر و مؤمنی، تئوری رهبری اثربخش از دیدگاه امام علی علیه السلام - استراتژی تئوری داده بنیاد متنی، ۱۳۸۷). در این روش به تحلیل مضمون و تحلیل محتوا که به توصیف کمی محتوای بارز یک متن می‌پردازد، با رویکرد توصیفی - تحلیلی بر آیات در راستای ارائه الگو پرداخته می‌شود. این روش به‌عنوان یک راهبرد برای تقلیل و تحلیل داده‌ها استفاده می‌شود، به طوری که داده‌ها تقسیم‌بندی، طبقه‌بندی، تلخیص و بازسازی شده و محقق از مجموع این مفاهیم به یک یا چند الگو هدایت می‌شود (حسرتی، مقدمه‌ای بر روش کیفی نظریه داده بنیاد، ۱۳۸۵). با این روش، انبوه داده‌های پراکنده، سازمان‌دهی و خلاصه شده و به داده‌های غنی تبدیل می‌شود؛ و ذهن را برای جستجوی هدفمند از منابع جهت می‌دهد تا موشکافانه در متن غور کند و هر یافته جالب یا تکراری را جمع‌آوری نکند و مضامینی را که همپوشانی دارند، تمایز دهد (ایمان و محمدیان، روش‌شناسی نظریه بنیادی، ۱۳۸۷). هدف این نوع تحلیل، همانند سایر تکنیک‌های پژوهشی، فراهم آوردن شناخت، بینشی نو، تصویر واقعیت و راهنمای عمل است و در نهایت ابعاد تربیتی اعم از مبانی، اصول، روش، ابزار، هدف، محتوا، موانع، ویژگی و شرایط مربی و متربی و نتایج طبقه‌بندی شده و در قالب مدل و الگو ارائه می‌گردد.

۴. مراحل اجرایی تحقیق (فرایند تحقیق)

در بیان فرایند تحقیق از تعیین موضوع تا رسیدن به الگو، مراحل مختلف به تفکیک با جداول و نمودارهای مربوط به هر قسمت توضیح داده می‌شود. در جدول شماره (۱) داده‌های اولیه از مؤلفه‌های تربیتی سوره حدید به‌عنوان مفاهیم جزئی بیان شده و در ادامه با مؤلفه‌های کلی‌تر در قالب الگو ارائه می‌گردد.

الف. تفسیر موضوعی تربیتی در آیات سوره حدید

تحقیق تربیتی بر روی آیات می‌تواند به‌صورت تربیتی یا موضوعی باشد که این تحقیق به‌صورت موضوعی از ابتدای آیات سوره حدید تا آخرین آیات با نگاه مؤلفه‌های تربیت موردبررسی قرار گرفته است. آیات این سوره، علاوه بر تحکیم پایه‌های عقیدتی، به دستوراتی در زمینه‌های اجتماعی و حکومتی می‌پردازد و در آیات اول، حدود بیست صفت از صفات الهی را مطرح نموده است. عظمت

قرآن، اوضاع مؤمنان و منافقان در قیامت، سرنوشت اقوام پیشین، انفاق در راه خدا و رسیدن به عدالت اجتماعی، انتقاد از رهبانیت و انزوای اجتماعی، موضوعات تربیتی است که این سوره به آن‌ها پرداخته است.

تفسیر المیزان به عنوان منبع محوری در مقاله انتخاب شده است. دلیل این انتخاب، رویکرد و روش تفسیری علامه علیه السلام است که باعث گردیده تا تفسیر المیزان جامع‌ترین و عمیق‌ترین تفسیر شیعی محسوب گردد. علت دیگر این انتخاب دور بودن تحقیق و محقق از افتادن در وادی تفسیر به رأی است.

ب. واژه‌شناسی

تعریف عناوین و شناخت برخی اصطلاحات کلیدی در هر پژوهش، فهمی دقیق و حرکتی صحیح در جهت اهداف آن پژوهش را موجب می‌شود؛ زیرا تعریف واژگان اساسی و تبیین ویژگی‌ها و مشخصه‌ها و بیان وجوه امتیاز آن از دیگر واژگان، تصویر ذهنی درستی از موضوع مورد بحث را به دست می‌دهد که تا پایان کار در روند تحقیق مفید است.

یک. تربیت

تربیت از ریشه «رب و» به معنی رشد کردن و افزوده شدن (ابن منظور، لسان العرب، ۱۴۰۸ ق: ۱/ ۳۹۹) و یا از ریشه «رب ب» به معنی تربیت و پرورش دادن است (مصطفوی، التحقیق فی کلمات القرآن، ۱۴۳۰ ق: ۲۰/ ۴). در اصطلاح عبارت است از برانگیختن و فراهم آوردن موجبات رشد و پرورش و شکوفایی تمام استعدادها، توانایی‌ها و قابلیت‌های انسان به منظور رسیدن به کمال و سعادت مطلوب است (بهشتی، مبانی تربیت از دیدگاه قرآن، ۱۳۸۷: ۳۵).

دو. مبانی

مبانی جمع مبناست. از ریشه «بنی» مشتق شده و به معنای ریشه، بنیاد، اساس و زیرساخت است (ابن منظور، لسان العرب، ۱۴۰۸ ق: ۵/ ۵۰۶)؛ و در اصطلاح، مبانی تربیت همواره از هست‌ها و قابلیت‌ها و ویژگی‌های انسان سخن می‌گوید و در حوزه تربیت انسان کارایی دارد (شکوهی، تعلیم و تربیت و مراحل آن، ۱۳۷۰: ۵۷)؛ بنابراین مبانی تربیت پایه و اساس هر نظام تربیتی است و از خصوصیت مبانی این است که بر تمام ارکان تربیت سیطره دارد و در تعیین اهداف، اصول و روش‌ها

ایفای نقش می‌کند (داوودی، اخلاق اسلامی (مبانی و مفاهیم)، ۱۳۸۷: ۷۷). علامه طباطبایی به مبنای هستی‌شناسی اشاره دارند: «لمتقن فعله لا يعرض علی فعله ما یفسده علیه و لا یتعلق به اعتراض معترض؛ فما من شیء إلا و یرجع إلى الله»؛ «یعنی فعل او متقن و محکم است، آن قدر محکم است که هیچ عارضه‌ای فعل او را فاسد نمی‌کند، بازگشت تمام امور به سوی خداست.» (طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ۱۴۱۳: ۱۹/۱۴۴). در این عبارت هستی، مخلوق یک خالق صاحب اراده و حکیم است، در این باور دو عنصر می‌گنجد، یکی این که جهان هدفمند است و دیگر اینکه موجودات تحت مدیریت پدیدآورنده حکیم اداره می‌شوند و همه به سوی مقصد واحدی در حرکت هستند.

سه. اصل

اصل به معنای بیخ، بنیاد و بن هر چیزی است (مصطفوی، التحقیق فی کلمات القرآن، ۱۴۳۰ ق: ۱۰۴/۱۴)؛ و در اصطلاح قاعده عامه‌ای است که می‌توان آن را دستور عملی کلی در نظر گرفت و از آن به‌عنوان راهنمای عمل در تدابیر تربیتی استفاده کرد (باقری، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، ۱۳۷۸: ۶۸). یکی از اصول تربیتی اصل تسهیل و تیسیر است که در هر حرکت تربیتی راه‌های آسان و میسر به روی متری گشوده شود تا میل و رغبت به ادامه راه در وی فراهم شود. علامه رحمته‌الله در این عبارت «إذا أیقنوا أن المال لله و... یتصرفون فیه كما أذن لهم سهل علیهم إنفاقه»؛ «وقتی مؤمنین متوجه و متذکر شوند که مال ایشان ملک خدا است و... هر تصرفی بکنند به اذن او می‌کنند، قهراً انفاق کردن بر آنان آسان می‌شود.» (طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ۱۴۱۳: ۱۹/۱۵۱)؛ از اصل تسهیل استفاده کرده‌اند.

چهار. اهداف

هدف در لغت به معنای هر چیز بلند و برافراشته، مقصود و غایت، آنچه آدمی برای رسیدن به آن بکوشد (از قبیل مقام، مال و مکتب) به کار می‌رود (معین، فرهنگ فارسی یک جلد فارسی، ۱۳۷۸، ذیل ماده اهداف). هدف در تربیت به معنای وضع نهایی و مطلوبی است که سودمند تشخیص داده شده است. برای تربیت در اسلام سه هدف بیان شده است: یکم، حرکت به سوی کمال؛ دوم، عنایت به مسائل و خدمت به مخلوق؛ سوم، برخورد با جهان طبیعت و بهره‌برداری از آن (حسینی، سیری اجمالی در تاریخ تعلیم و تربیت اسلامی، ۱۳۷۲: ۲۶)؛ و پرستش خدا به‌عنوان هدف غایی مطرح شده است. «آثار وجوده فلا حکم إلا له فلا ملک و لا سلطنة إلا له»؛ «پس پس هیچ حکمی نیست،

مگر اینکه حاکم در آن خداست و هیچ ملک و سلطنتی نیست، مگر آنکه صاحبش او است.» (طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ۱۴۱۳: ۱۹/۱۴۴). ایشان معتقد است که حاکمیت و مالکیت و سلطنت و قدرت از آن خداوند متعال و پرستش به عنوان هدف غایی تربیت مطرح شده است.

پنج. روش

روش و شیوه، به معنای طریقه، اسلوب، راه و یا منوال است (دهخدا، لغت‌نامه دهخدا، ۱۳۷۷: ۸/۱۲۳۷۸)؛ و در اصطلاح علوم تربیتی، شیوه‌هایی است که با استفاده از آن، شخص می‌تواند تعلیمات و معارف حق و اخلاق پسندیده را در خود یا دیگری پیاده کرده و عمق بخشد و ناپاکی‌ها را از صفحه دل و روح خود یا دیگری بزدايد (دلشاد تهرانی، سیری در تربیت اسلامی، ۱۳۸۵ ش: ۳۰۲). در این عبارت «*لترغیبهم فی الإنفاق فإنهم*»؛ «ایشان را در انفاق کردن تشویق می‌نماید.» (طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ۱۴۱۳: ۱۹/۱۵۱)؛ استفاده از تشویق و ترغیب به منزله ابزاری برای رشد و ارتقاء به عنوان روش تربیت نقش برجسته‌ای دارد که علامه به آن اشاره می‌کنند.

شش. مانع

«مانع» در لغت به معنای باز داشتن و حائل شدن بین چیز و اراده آن است (قرشی بنابی، قاموس قرآن، ۱۳۷۱: ۶/۲۹۲)؛ پس هر آنچه انسان را از اهداف تربیتی بازدارد، مانع تربیتی محسوب می‌شود. به عنوان نمونه تکبر یک مانع تربیتی است: «*التکبر عن تخیل فضیلة تراءت له من نفسه*»؛ «متکبر چیزی را که در خود سراغ دارد، فضیلتی برای خود خیال می‌کند.» (طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ۱۴۱۳: ۱۹/۱۶۸). یکی از موانعی که باعث به کمال نرسیدن انسان در هدایت و تربیت می‌باشد، تکبر است که علامه به آن اشاره می‌کند.

هفت. عامل

عامل یا سبب در لغت به معنای ریسمان و طنابی است که با آن از درخت بالا می‌روند، به طور کلی به هر وسیله‌ای سبب گفته می‌شود (راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن کریم، ۱۴۱۲: ۱/۳۹۱). علامه در سوره حدید به امتحان به عنوان یکی از عوامل مادی تربیت اشاره دارند: «*وقد أنزل الحدید لیمتحن عباده فی الدفاع عن مجتمعهم الصالح*»؛ «آهن را نازل کرد تا بندگان خود را در دفاع از مجتمع صالح بیازماید.» (طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ۱۴۱۳: ۱۹/۱۷۱). خداوند متعال آهن را نازل

کرد تا بندگان خود را در دفاع از مجتمع صالح خود و بسط کلمه حق در زمین بیازماید و امتحان کند.

هشت. الگو

این واژه به معانی؛ الگو، انگاره، شکل و نمونه، قالب، طرح، منوال و نقش در نظر گرفته شده است. این واژه در معانی متعددی به کار رفته است. در تعریفی ساده از الگو می‌توان گفت: «الگو یا مدل، نمایش نظری و ساده شده از جهان واقعی است.» (دهقان نیری و همکاران، نظریه‌پردازی و نظریه‌های پرستاری، ۱۳۸۶: ۶۵). در اصطلاح، الگو معمولاً به نمونه کوچکی از یک شیء بزرگ یا به مجموعه محدودی از اشیای بی‌شمار گفته می‌شود که ویژگی‌های مهم و اصلی آن شیء بزرگ یا اشیاء را داشته باشد (شعبانی، مهارت‌های آموزشی و پرورشی (روش‌ها و فنون تدریس)، ۱۳۸۵: ۲۱۸).

ج. جمع‌آوری داده‌های متنی

این مرحله از مراحل مقدماتی؛ اما مهم تحقیق بوده است و با دقت فراوان در تفسیر المیزان برای به دست آوردن داده‌های اولیه مؤلفه‌های تربیتی انجام شده است.

یک. بررسی شاخصه‌های تربیت در آیات سوره حدید در تفسیر المیزان به صورت کدگذاری

باز

در این مرحله، آیات با دقت مورد تأمل قرار گرفته و شاخصه‌های تربیتی اعم از اصول، مبنا، روش، موانع و غیر از آهن به آیات عرضه شده و با توجه به تفسیر و توضیح آیه، کدگذاری باز انجام گرفت، این مرحله به معنای بررسی خطبه‌خط داده‌ها و شناختن فرایندها در آن است (حسرتی، مقدمه‌ای بر روش کیفی نظریه داده بنیاد، ۱۳۸۵). کدگذاری باز شامل تجزیه، آزمون، مقایسه، مفهوم‌سازی و مقوله‌بندی داده‌هاست (کلاکی، نظریه بنیادی به مثابه روش نظریه‌پردازی، ۱۳۸۸)؛ در این مرحله پس از جمع‌آوری داده‌ها و استخراج نکات مرتبط با شاخصه‌های تربیتی سوره حدید به کدگذاری داده‌ها اقدام گردید.

ذکر چند نکته در این مرحله، مهم به نظر می‌رسد: اتخاذ عناوین جزئی تربیتی (کدهای مفهومی) از عین الفاظ المیزان و یا از مفهوم مطلب صورت پذیرفته است، به عنوان مثال از عبارت «رحمته إشارة إلى أن الإيمان الذي يدعوهم إليه رسولهم خير لهم وأصلح وهم الذين ينتفعون به دون الله ورسوله.» (طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ۱۴۱۳: ۱۹/۱۵۲)، عنوان «دعوت به خیر و صلاح برای وظیفه

مربی) انتخاب شده است که علامه به صورت صریح لفظ خیر و صلاح را آورده؛ اما درجایی دیگر از عبارت «المتقن فعله لا يعرض علی فعله ما یفسده علیه و لا یتعلق به اعتراض معترض.» (همان: ۱۹/۱۴۴)؛ ویژگی حکیم بودن و عدم اهمال در تربیت برای مربی استخراج شده است که در این مرحله فهم دقیق مفهوم آیه حائز اهمیت بوده است. در برخی موارد منظور آیه و مفسر صریح نبود، به همین جهت مطالب غامض و دشوار مورد دقت مضاعف قرار گرفت تا با رفع ابهام از آن، عنوان مناسبی گزینش شود و محقق از جانب خود چیزی به مطالب تحمیل نکند.

جدول ۱: نمونه‌هایی از شناسه‌ها، کدها و مفاهیم جزئی تربیتی سوره حدید در المیزان

شناسه	تفسیر و توضیح آیه	مفهوم (کد)
p۶ و p۷	ضمیر «أَحَدٌ» لله سبحانه أو للرسول؛ ضمیر در "اخذ- گرفت" به خدای سبحان برمی‌گردد، البته ممکن هم هست که به رسول خدا ﷺ برگردد (طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ۱۴۱۳: ۱۹/۱۵۲)؛ ما یعم العقلاء مما فی السماوات و الأرض کالملائکة و الثقلین و غیر العقلاء کالجمادات؛ تمامی موجوداتی است که در آسمان‌ها و زمین هستند، چه آن‌ها که مانند ملائکه و جن و انس دارای عقل و شعورند و چه آن‌هایی که چون جمادات فاقد عقل‌اند (همان: ۱۹/۱۴۴).	مربی خدا و رسول خدا ﷺ، متربی تمام موجودات هستی چه عقلا و چه غیرعقلا.
p۲	المتقن فعله لا يعرض علی فعله ما یفسده علیه و لا یتعلق به اعتراض معترض؛ یعنی فعل او متقن و محکم است، آن قدر محکم است که هیچ عارضه‌ای فعل او را فاسد نمی‌کند (همان: ۱۹/۱۴۴).	حکیم بودن مربی و عدم اهمال در امر تربیت.
p۵	أن لهم نیلا من رحمته و لیسوا بمحرومین مطلقا فلا موجب لأن یتأسوا منها؛ آن‌ها نیز مشمول رحمت خدا می‌شوند و چنان نیست که از آن محروم شوند، پس جای آن نیست که از رحمت خدا نومید باشند (همان: ۱۹/۱۵۴).	مأیوس نکردن متربی از رحمت.
p۸	الطاعة فیما أمر الله و رسوله به؛ در آنچه خدا و رسولش امر کردند، اطاعت کند (همان: ۱۹/۱۵۱).	اطاعت‌پذیری متربی از مربی.
p۱۰	إحیائه الموتی فی البعث و إیجاده الجماد میتا من غیر سبق حیاء و إمانته الإنسان فی الدنیا؛ زنده کردن مردگان در روز قیامت و پدید آوردن جمادات مرده که قبلاً زنده نبودند، تا میراندن درباره آن‌ها صادق باشد (همان: ۱۹/۱۴۵).	توجه به معاد.

صادق بودن متربی در قول و فعل.	الصدق فی قولهم و فعلهم فیفعلون ما یقولون و یقولون ما یفعلون؛ ملكه صدق در گفتار و کردارشان سرایت کرده، در نتیجه آنچه می گویند انجام هم می دهند و آنچه می کنند، می گویند (همان: ۱۹/۱۶۳).	۲۱۱
تسهیل انفاق کردن متربی.	یتصرفون فیه كما أذن لهم سهل علیهم إنفاقه؛ هر تصرفی بکنند، به اذن او می کنند، قهرا انفاق کردن بر آنان آسان می شود (همان: ۱۹/۱۵۱).	۲۱۲
هدف جویی پدیدارهای جهان هستی.	فما من شیء إلا و یرجع إلى الله؛ بازگشت تمام امور به سوی خدا (همان: ۱۹/۱۴۷).	۲۱۳
قوام حیات اجتماعی.	قوام حیاة الإنسان بالاجتماع؛ قوام زندگی بشر به اجتماع است (همان: ۱۹/۱۷۱).	۲۱۴
میراث بودن جهان.	فالسماوات و الأرض هی المیراث بما فیهما من الأشیاء؛ آسمان ها و زمین با آنچه در آن دو است، همان میراث است (همان: ۱۹/۱۵۲).	۲۱۵
روش تربیتی مقایسه ای.	أن المؤمنین و المؤمنات یسیرون بنورهم الذی یسعی بین بأیمانهم فیبصرون الطریق و یهتدون إلى مقاماتهم، و أما المنافقون و المنافقات فهم مغشیون بالظلمة لا یهتدون سبیلا؛ مردان و زنان مؤمن این مسیر را با نور خود طی می کنند، نوری که از جلو ایشان و به سوی سعادتشان در حرکت است، مردان و زنان منافق در روز قیامت در ظلمتی هستند که از هر سو احاطه شان کرده (همان: ۱۹/۱۵۴).	۲۱۶
تشویق به انفاق کردن.	لترغیبهم فی الإنفاق؛ ایشان را در انفاق کردن تشویق می نماید (همان: ۱۹/۱۵۱).	۲۱۷
روش تمثیل.	مثل الحیاة الدنیا فی بهجتها المعجبة ثم الزوال كمثل مطر أعجب الحراث نباته الحاصل بسببه؛ مثل زندگی دنیا در بهجت و فریبندگی اش و سپس در زوال و از دست رفتنش، مانند بارانی است که به موقع می بارد و باعث روییدن گیاهان و زراعت ها می شود (همان: ۱۹/۱۶۴).	۲۱۸
بشارت دادن به بهشت.	المراد بالبشری ما یبشر به و هو الجنة؛ منظور از بشارت، بشارت دادن به بهشت است (همان: ۱۹/۱۵۵).	۲۱۹
قساوت قلب.	القلب القاسی حیث یفقد الخشوع و التأثر عن الحق؛ قلب قاسی از آنجا که در مقابل حق خشوع و تآثر و انعطاف ندارد (همان: ۱۹/۱۶۱).	۲۲۰
تکبر.	التکبر عن تخیل فضیلة تراءت له من نفسه؛ متکبر چیزی را که در خود سراغ دارد، فضیلتی برای خود خیال می کند (همان: ۱۹/۱۶۸).	۲۲۳

۲۶p	أمر الذین آمنوا بالتقوی؛ أمر مؤمنان به تقوا (همان: ۱۹/ ۱۷۴).	تقوا.
۲۸p	لحیاء الآخرة لیأخذ السامع حذره فیختار المغفرة و الرضوان علی العذاب. لثلا تغره الحیاء الدنیا بخاصة غروره؛ در حیات آخرت مغفرت و رضوان هست و عذاب نیست، ولی در حیات دنیا فریبندگی وجود دارد (همان: ۱۹/ ۱۶۵).	اصل آخرت گرایی و دنیا گریزی.
۳۰p	لا ینفع یوم القیامة إلا القلب السلیم؛ در روز قیامت منفعتی نیست، مگر داشتن قلب سلیم (همان: ۱۹/ ۱۵۸).	قلب سلیم.

با توجه به محدودیت‌های موجود و به علت اینکه حجم مقاله بیش از حد مجاز می‌شود، از ذکر ۱۱۰ عنوان جزئی و مفاهیم تربیتی که در ۱۵ صفحه تنظیم شده، خودداری شده است و در عوض سه صفحه از آن به صورت خلاصه و از کدها و شناسه‌های (p۱) الی (p۳۰) به صورت نمونه ذکر شده است.

د. کدگذاری محوری، جامع‌نگری به آن‌ها

وظیفه محقق در این مرحله، دسته‌بندی و مقایسه عناوین استخراج شده از داده‌هاست. در واقع محقق خود را با انبوهی از داده‌های خام روبرو می‌بیند که چندان به هم ربطی ندارند؛ اما به زودی پیوندهای نامرئی هویدا خواهد شد. با مقایسه مفاهیم مختلف می‌توان زمینه‌های مشترک بیشتری را میان آن‌ها کشف کرد که امکان طبقه‌بندی مفاهیم مشابه در قالب طبقه‌بندی‌های یکسان را فراهم خواهد ساخت (منصوریان، گراند تئوری چیست و چه کاربردی دارد، ۱۳۸۶: ۳۹۰). در این مرحله با بررسی مفاهیم تربیتی و ربط دادن به مؤلفه‌های تربیتی مانند عبارت‌های حکیم و قوی بودن به عنوان شرایط مربی لحاظ شد. کتب وحی و قرآن در مؤلفه کلی ابزار تربیت و همچنین مؤلفه‌های دیگری که عبارت‌اند از: مربی، متربی، مبانی تربیت، شیوه‌های تربیت، محتوای تربیت و... که در جدول شماره ۲ به بخشی از آن اشاره می‌شود، به عنوان نمونه پرداخته شده است.

جدول ۲: نمونه‌هایی از کدگذاری محوری مؤلفه‌های کلی تربیتی

مؤلفه‌ها	مفاهیم	شناسه کدها
مربی	خدا- پیامبر ﷺ	p۱
متربی	تمام موجودات هستی چه عقلا و چه غیرعقلا- مؤمنان هر امتی	p۲۳.p۲۵
شرایط	منزه بودن از هر نقصی، حکیم بودن، عزیز، قوی، انحصار مالکیت	p۱۵.p۱۶.p۳۰.p۸
مربی	تفضل داشتن، آگاه بودن به جزئیات	p۱۰.p۱۲

۲۰	وعده پاداش دادن برای عمل خیر	وظایف
۲۱.۱۹.۲۱۸	دعوت کردن به خیر و صلاح، مایوس نکردن متریبی از رحمت، دلسوزی مریبی به تربیت شونده	مریبی
۳۶.۲۹.۲۹	ایمان داشتن، تحت نظر بودن خدا، تسبیح زبانی داشتن	شرایط
۳۵.۳۱	هدایت شدن، تلاش رسیدن به بالاترین مرتبه ایمان	متریبی
۳۴.۵۶	بهره‌مندی از اعمال نیک، آگاه بودن خدا از افکار و نیت‌ها	وظایف
۳۲.۲۸ ۳۶	اطاعت‌پذیری، صادق بودن، تسهیل در انفاق کردن	متریبی
۵۳.۵۹	اعتقاد داشتن به توحید در خالقیت، رجوع همه چیز به سوی خدا	مبانی
۵۵.۹۷	جاودانگی، قوام حیات اجتماعی	تربیت
۷۴.۷۶.۷۳ ۷۷.۷۹	نفاق، قساوت قلب، شک، بخل، تکبر	موانع تربیت
۸۵.۸۴.۷۵	فریبندگی دنیا، تکاثر، مصائب	
۶۷.۷۲.۷۱	دین، کتب وحی، قرآن	ابزار تربیت
۶۹.۶۱	بیان علت، بیان صفات بخیل	
۵۵.۱۷.۱۶.۲۰	حکیم، آگاه بودن به اعمال، هدف جویی پدیدارها، رجوع همه چیز به سوی خدا	محتوای
۶۲.۹۹.۳۹ ۱۰۰	جهاد، زهد، ایمان واقعی، تقوا	تربیت
۸۵.۸۴.۸۱ ۸۶	تفاخر، تکبر، رهبانیت، بدعت‌گذاری	
۴۱.۴۰.۳۷	تشویق به انفاق، تشویق به قرض دادن، ترغیب به خشوع و تسلیم بودن	روش‌ها و شیوه‌های
۴۲.۴۸.۴۵	روش تمثیل، تشبیه، روش تربیتی مقایسه‌ای	تربیت
۹۳	پرستش خدا	
۱۰۴.۱۰۵ ۱۰۷.۱۰۳ ۱۰۸	مغفرت، الحاق مؤمنان به شهدا و صادقان، مسرت و شادی مؤمنان، برپایی قسط و عدل، در رأفت و رحمت بودن، بشارت ملائکه در روز قیامت به مؤمنان	اهداف
۱۰۲.۱۰۶	بررسی صفات انسان مؤمن، دلیل غرق شدن منافقان در ظلمات	تربیت
۹۵.۹.۵	اصل توحید محوری، اصل آخرت‌گرایی، اصل دنیاگریزی	اصول تربیت

۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰	تقوا، تسهیل، زهد	
۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰	تقوا، زهد، امتحان	عوامل تربیت
۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰ ۰۰۰	عدم نفاق، عدم بخل، عدم دنیاگرایی، عدم شک	
۰۰۰	زندگی مسالمت‌آمیز	نتایج تربیت
۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰ ۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰	برپایی قسط و عدل، وسعت معیشت، رحمت، مغفرت	

هـ. کدگذاری انتخابی

در آخرین مرحله از کدگذاری، پژوهش‌گر با توجه به مراحل قبلی، به استحکام بیشتر مفاهیم و مؤلفه‌ها می‌پردازد. در این مرحله در یک دسته‌بندی کلی‌تر، داده‌های سازمان‌دهی شده در قالب مؤلفه‌های گوناگون و در ابعاد محدودتری دسته‌بندی می‌شوند (آلوانی و همکاران، روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع، ۱۳۸۶: ۱۴). مهم‌ترین ابعاد در تربیت وجود مربی است که در فرایند تربیت یک واقعیت انکارناپذیر است. میزان نقش و سهم هر یک از مربی و متربی در تربیت متفاوت است. با دسته‌بندی مؤلفه‌های تربیتی، در مورد مربی و متربی سه مؤلفه مصادیق، ویژگی‌ها و وظایف قابل‌ارائه است. یکی دیگر از ارکان الگوی تربیتی، مبانی است که از خصوصیت مبانی این است که بر تمام ارکان تربیت سیطره دارد و در تعیین اصول و روش‌ها ایفای نقش می‌کند (داوودی، اخلاق اسلامی (مبانی و مفاهیم)، ۱۳۸۷: ۷۸). مبنا، از جهت هستی‌شناسی موردبررسی قرار می‌گیرد؛ زیرا در هستی‌شناسی، هستی مخلوق، دارای یک خالق صاحب اراده و حکیم است. و شناخت انسان در نظام تربیت جنبه‌مبنایی دارد.

ابعاد کلی تربیت مانند روش‌ها و شیوه‌های تربیت که به صورت مستقیم یا غیرمستقیم است، اصول تربیت، موانع تربیت و دیگر ابعاد تربیت در جدول شماره ۳ معرفی می‌گردند.

جدول ۳: نمونه‌هایی از کدگذاری انتخابی و ابعاد کلی تربیتی

شناسه کدها	مفاهیم	مؤلفه‌ها	ابعاد کلی تربیت	
۰۱	خدا، رسول خدا ﷺ		مصادیق	روش
۰۲.۰۱۵.۰۱۶.۰۳ ۰۸.۰۹۰	حکیم، عزیز، قوی، انحصار مالکیت داشتن، علیم، حمید	نظری	ویژگی	

۱۷.۲۱۲.۱۰.۲۰	دارای فضل عظیم داشتن، تفضل، آگاه به جزئیات	عملی		
۲۰	وعده پاداش عمل خیر	شناختی	وظایف	
۱۸.۱۹.۲۱.۲۱	دعوت کردن به خیر و صلاح، مأیوس نکردن متربی از رحمت، دلسوزی مربی به تربیت شونده	رفتاری		
۲۳.۲۵	تمام موجودات هستی چه عقلا و چه غیرعقلا، مؤمنان هر امتی		مصادیق	و
۲۹.۲۹.۳۶.۳۳	خلیفه‌الله جانشینی خدا، ایمان داشتن، تحت نظر بودن خدا، تسبیح زبانی داشتن	در برابر مربی (خدا)	ویژگی	
۳۱.۳۵	هدایت شدن، تلاش رسیدن به بالاترین مرتبه ایمان	در برابر خود		
۳۱.۳۴	بهره‌مندی از اعمال نیک، آگاه بودن خدا از افکار و نیت‌ها	شناختی	وظایف	
۲۸.۳۰.۳۲.۳۶	اطاعت‌پذیری، رسیدن به اجر کریم، صادق بودن، تسهیل در انفاق کردن	رفتاری		
۱۱.۵۹.۵۹	اعتقاد داشتن به توحید در مالکیت، اعتقاد داشتن به توحید در خالقیت	توحید در مبدأ و غایت هستی	هستی شناختی	
۵۳	رجوع همه عالم به سوی خدا	هدفمندی و هدایت یافتگی جهان		
۹۷	جاودانگی	جلوه‌های شأن ملکوتی انسان	انسان	
۵۴.۵۵	میراث بودن جهان، قوام حیات اجتماعی	ساحت مادی انسان	شناختی	

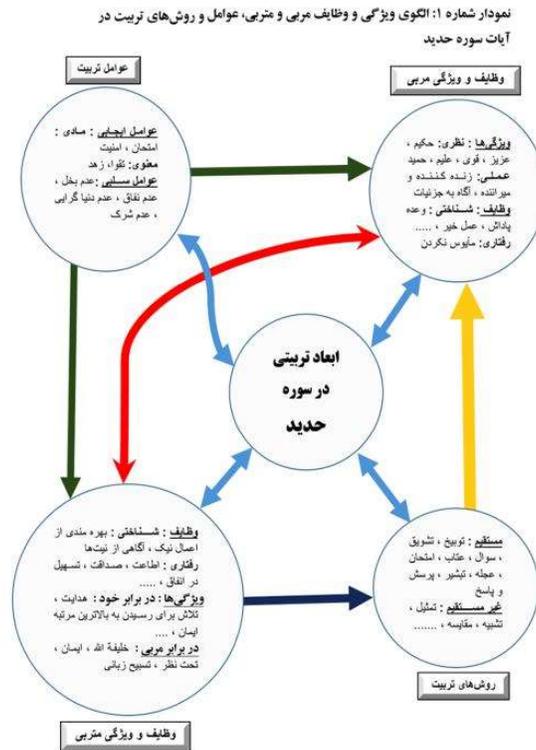
۷۳. ۷۶. ۷۴. ۸۰. ۷۷. ۸۲. ۸۳. ۸۷. ۸۸. ۸۶.	نفاق، قساوت قلب، شک، بخل، خوف، لہو و لعب، زینت، تفاخر، رهبانیت، بدعت گذاری، تکبر	موانع درونی	موانع تربیت	
۷۵. ۷۸. ۸۵. ۸۴.	فریبندگی دنیا، تکذیب کنندگان، تکاثر، مصائب	موانع بیرونی		
۶۷. ۷۲. ۷۱.	دین، کتب وحی، قرآن	ابزار عالی	ابزار تربیت	
۶۹. ۶۱.	بیان علت، بیان صفات بخیل	ابزار میانی		
۱۲. ۲. ۷. ۱۷. ۱۶.	ابدی و ازلی بودن خدا، حکیم، آگاہ بودن به اعمال، قوی، عزیز، استمرار داشتن امر رسالت	خدایمحموری	اعتقادی	
۵۵.	هدف جوئی پدیدارها، بازگشتن همه چیز به سوی خدا	معاد باوری		
۶۲.	جهاد	تکالیف عملی	محتوای تربیت	
۴۰. ۳۸.	انفاق، قرض	احکام و قوانین زندگی		
۶۲. ۹۹. ۳۸. ۶۶. ۱۰۰.	انفاق، زهد، ایمان واقعی، تقوا، قلب سلیم	فضایل اخلاقی		
۷۴. ۷۱. ۷۰. ۸۴. ۸۱. ۷۹. ۸۶. ۸۵.	نفاق، قساوت قلب، بخل، لہو و لعب، تفاخر، تکبر، رهبانیت، بدعت گذاری	رذایل اخلاقی	عبادی	
۴۱. ۴۰. ۳۷. ۴۵. ۴۴.	تشویق به انفاق کردن، تشویق به قرض دادن، ترغیب به خشوع و تسلیم بودن، عجله در اعمال خیر، تبشیر	ایجادی		
۴۷. ۴۶. ۴۳. ۵۰.	تویخ شدید بر عدم انفاق، روش پرسش و پاسخ، عتاب، امتحان کردن	اصلاحی	مستقیم	روشها و شیوهها ی تربیت
۴۸. ۴۵.	روش تمثیل، تشبیه	ایجادی		

۴۲	روش تربیتی مقایسه‌ای	اصلاحی		
۹۳	پرستش خدا		اهداف غایی	اهداف تربیت
۱۰۳.۱۰۵	مغفرت، مسرت و شادی مؤمنین،	هدف‌های تربیتی در ارتباط انسان با خدا	اهداف کلی و مرحله‌ای	
۱۰۸.۱۰۷	برپایی قسط و عدل، در رأفت و رحمت بودن، بشارت ملائکه در روز قیامت به مومنین، تقوا			
۱۰۰.۱۰۱	مومنین، تقوا			
۵۶				
۱۰۲.۱۰۶	بررسی صفات انسان مؤمن، دلیل غرق شدن منافقان در ظلمات، سعی و تلاش	هدف‌های تربیتی در ارتباط انسان با خود		
۵۷				
۹.۵	احساس حضور خدا، توجه به علم خدا، ذکر و یاد خدا	اصل توحید محوری	اصول حاکم بر جهان بینی	اصول تربیت
۹۵.۹۴	توجه به معاد، اصل آخرت‌گرایی و دنیاگریزی	اصل آخرت‌گرایی		
۳۶.۱۰۰	تقوا، تسهیل، زهد		اصول حاکم بر رفتار و اعمال	
۹۹				
۵۲	امتحان	مادی	عوامل	عوامل تربیت
۹۹.۱۰۰	تقوا، زهد	معنوی	ایجابی	
۹۵.۷۱.۷۰	عدم بخل، عدم نفاق، عدم دنیاگرایی، عدم شک، عدم تکبر		عوامل سلبی	
۷۴				
۱۰	زندگی مسالمت‌آمیز		مشترک	نتایج تربیت
۱۰۸.۱۰۷	برپایی قسط و عدل، وسعت معیشت	دنیوی	مختص	
۱۰۴.۱۰۵	رحمت، مغفرت، الحاق مؤمنین به شهدا و صدقان	اخروی		
۱۰۲				

۱. الگوی ویژگی و وظایف مربی و متربی، عوامل و روش‌های تربیت در سوره حدید

برخی الگو را به‌عنوان بخشی که شکل یا کیفیت کل را نشان می‌دهد و برخی آن را به‌عنوان

پیش نویس یا نموداری که راه معمولی یک عمل یا رفتار و یک ساختار ادراکی را نمایش می دهد، معرفی کرده اند (آلوانی و همکاران، روش شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع، ۱۳۸۶: ۶۵). در این پژوهش روش تحلیل داده ها به خلق الگوی نظری منجر می شود که چهار جزء اصلی دارد؛ نقطه آغازگر الگو شامل ویژگی و وظایف مربی و متربی و نحوه تعامل مربی و متربی است. یکی از مهمترین ویژگی های مربی حکیم بودن اوست؛ یعنی فعل او متقن و محکم است و ویژگی مهم متربی، در مسیر هدایت قرارگرفتن اوست. در این الگو عوامل تربیت که مربی و متربی هر دو به این عوامل اعم از ایجابی و سلبی آن توجه دارند، ذکر می گردد. یکی از مهمترین ابعاد تربیت که در الگو بیان می شود و مربی نظر خاص نسبت به آن دارد، روش ها و شیوه های تربیت است که به دو صورت مستقیم و غیرمستقیم تقسیم می گردد و مربی سعی می کند با توجه به شرایط زمانی و مکانی، مؤثرترین روش ها را برای تربیت متربی اتخاذ کند (نمودار شماره ۱).

یک. توضیح مدل اول: وظایف و ویژگی های مربی و متربی، عوامل و روش های تربیت

در ادامه به تبیین الگو پرداخته می شود:

اول. وظایف و ویژگی‌های مربی و مربی

مربی نقش ویژه‌ای در تربیت ایفا می‌کند و می‌توان او را یکی از ارکان و عوامل تربیت شناخت. یکی از ویژگی‌های مربی در نظام تعلیم و تربیت - در صورتی که مربی خداوند متعال باشد - منزله داشتن خداوند از هر چیزی که مستلزم نقص و حاجت و ناسازگاری با ساحت کمال اوست. خداوندی که حکیم است؛ یعنی فعل او متقن و محکم است، آن قدر محکم است که هیچ عارضه‌ای فعل او را فاسد نمی‌کند. ناظر و آگاه بودن خداوند بر تمام اعمال است. از ویژگی‌های مربی بشری، حکیم بودن اوست که با حکمت خود، نیازهای مربی را بررسی می‌نماید و با عزیز بودنش، مورد احترام مربی است و همچنین از قوت و قدرت برخوردار باشد، تا بهتر بتواند عمل نماید و ضمن داشتن اقتدار لازم، مربی را مورد امر و نهی قرار دهد و از وظایفش، می‌تواند وعده پاداش بدهد و دعوت به اعمال خیر کند و کسی را از درگاه خود مأیوس نکند. تربیت یک موضوع دوطرفه است و مربی در آن نقش فعالی دارد. از ویژگی‌ها و امتیازات و تفاوت‌های انسان، با دیگر موجودات جهان هستی در این است که انسان خلیفه خداوند در زمین است، چون هم خودش و همه اموالش ملک خداست و مربی به این امر واقف است و ایمان به خدا دارد و وظیفه اوست که برای رسیدن به بالاترین درجه ایمان، سعی و تلاش کند و برای رسیدن به این درجه باید در برابر دستورات مربی صداقت و اطاعت‌پذیری داشته باشد.

دوم. روش‌های تربیت

از یک جهت، روش‌های مطلوب تربیتی به دو گونه «مستقیم» و «غیرمستقیم» قابل تقسیم است. با توجه به ویژگی‌های متریان، شرایط زمان و مکان، گاه روش مستقیم و گاه روش غیرمستقیم کارایی دارد (رشیدپور، پرورش‌های اخلاقی و روش‌های تربیتی، ۱۳۸۳: ۲۴۹). مربی در روش مستقیم با تشویق، تبشیر، عتاب و پرسش و پاسخ به صورت صریح استفاده کرده، ولی در روش غیرمستقیم با تمثیل و مقایسه کردن شخص مربی پیام خویش را نه با صراحت، بلکه به صورتی آن را به فرد یا گروه مورد تربیت خود منتقل می‌کند که در عین حالی که آن شخص یا گروه خطاب را متوجه خود احساس می‌کند، از تحریک احتمالی احساسات و عواطف آن‌ها و احیاناً مقاومت در پذیرش آن نیز جلوگیری کند و در بعضی مواقع نتایج استفاده از روش‌های غیرمستقیم بسیار مفیدتر از روش مستقیم است؛ چراکه در روش مستقیم تذکرات زیاد و متوالی سبب لجاجت و مقاومت منفی می‌شود و بیان ایرادات و نصایح، احساسات را جریحه‌دار می‌کند.

سوم. عوامل تربیت

در میان عوامل مؤثر در تربیت، عوامل ایجابی است که امنیت مهمترین نقش را در تربیت انسان دارد و در کنار امنیت، انسان مورد امتحان و آزمایش الهی قرار می‌گیرد و سعادت و شقاوت آدمی به تقوا و زهد او بستگی دارد و عوامل سلبی نیز دسته دیگری از عوامل تربیتی است که انسان با پرهیز کردن از دنیاگرایی، بخل، شک و نفاق می‌تواند به سعادت حقیقی دست یابد.

و. الگوی مبنا، اهداف، اصول، محتوا، عوامل، موانع و نتایج تربیت در آیات سوره حدید

در مسئله تربیت علاوه بر مربی و متربی اجزاء دیگری هم نقش دارند که در ادامه الگوی تربیتی قبلی به الگوی ابعاد دیگر تربیت پرداخته می‌شود. با توجه به داده‌های استخراج شده، الگوی بعدی هفت جزء اصلی دارد که این اجزاء به هم مرتبط هستند. نخستین موضوعی که در تمامی اندیشه‌ها و مکتب‌های تربیتی می‌باید بحث و بررسی شود، مبنای تربیت است؛ زیرا پایه و اساس هر نظام تربیتی است و در ادامه الگو به محتوا و اصول تربیت اشاره شده است. اصول به‌عنوان یکی از دستورات عمل‌های بنیادین، باید در تمام جریان تربیت مورد توجه قرار گیرد. در صورت مخالفت از این اصول، رسیدن به هدف آرمانی تربیت، دستخوش مخاطره می‌شود و همچنین در ادامه، ابزارهای تربیت است که متناسب با سن و شرایط متربی، مربی را در چندین سطح می‌توان دسته‌بندی کرد. اولین و عام‌ترین ابزار تربیتی که شناسایی شد، کتب وحی به‌خصوص قرآن است و ابزارهای میانی و انسانی تربیت؛ یعنی بیان علت است که به انسان انگیزه انجام کاری را می‌دهد.

اهداف تربیت، اولین شرط هماهنگی فعالیت‌های تربیتی است؛ زیرا هدف، نقطه‌ای است که هر جریان تربیتی درصدد رسیدن به آن است. هدف نهایی و غایی، رسیدن به پرستش خدا با کمک اهداف واسطه‌ای و مرحله‌ای است که در کمک به اهداف غایی نقش بسزایی دارند (حسینی، سیری اجمالی در تاریخ تعلیم و تربیت اسلامی، ۱۳۷۲: ۳۰). موانع تربیت نقش مؤثری در تربیت دارند و در صورت عدم توجه به آن‌ها، امر تربیت دچار مشکل می‌شود.

ساخته و پرداخته می‌شود. در بعد معنوی و ملکوتی که از آن به روح و عنصر الهی تعبیر می‌شود، انسان به مقامات و کمالات بالاتر می‌رسد و این همان جاودانگی و فناپذیری است؛ زیرا روح او که حقیقت وجودی اوست، از تمامی خواص ماده و از جمله زوال‌پذیری پیراسته است.

سوم. اصول تربیت

اصول تربیتی ریشه و بنیانی است که در جریان تربیت، اجتناب‌ناپذیر است. اصول به‌عنوان یکی از دستورات عمل‌های بنیادین، باید در تمام جریان تربیت مورد توجه قرار گیرد و در صورت مخالفت از آن، رسیدن به هدف آرمانی تربیت، دستخوش مخاطره می‌شود (باقری، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، ۱۳۷۸: ۷۰). یکی از عام‌ترین اصول در تربیت اسلامی، اصل توحیدمحوری است. این اصل جوهره اساسی رفتار یک فرد دین‌دار را تشکیل می‌دهد. بر اساس جهان‌بینی توحیدی، جهان از یک مشیت حکیمانه پدید آمده است و نظام هستی بر اساس خیر بودن وجود و رساندن موجودات به کمالات شایسته آن‌ها استوار است و جهت‌گیری زندگی بر اصل آخرت‌گرایی، تحولی اساسی در رفتار و سلوک انسان ایجاد می‌کند، از این رو آمادگی لازم را برای اقدامات عملی، همچون زهد، انفاق و تقوی در خود مهیا می‌سازد.

چهارم. اهداف تربیت

هدف نقطه‌ای است که هر جریان تربیتی درصدد رسیدن به آن است. از آنجاکه تربیت جریانی پویا و مستمر است و هر لحظه به ایجاد حالتی پس از حالتی دیگر اقدام می‌شود تا اینکه انسان به کمال نهایی نائل شود، از این رو رسیدن به هر مرحله و حالت می‌تواند نقطه‌ای تصور شود و نقش هدف را ایفا کند. تنها پس از رسیدن به هر مرحله و حالت است که هدف و مرحله بالاتر اهمیت می‌یابد و انسان را به کوشش و تلاش برای رسیدن بدان وامی‌دارد (شکوهی، تعلیم و تربیت و مراحل آن، ۱۳۷۰: ۳۵). هدف نهایی تربیت؛ یعنی رسیدن به پرستش خدا با تکیه بر شناخت اوصاف او و اعتقاد به توحید و وحدانیت و عدالت اوست، هدفی که با توانایی‌های انسان تناسب دارد و انسان استعداد رسیدن به چنین مرحله‌ای را دارد. افزون بر این در تعیین اهداف واسطه که پله‌های نردبان حرکت به سوی هدف نهایی است، در تدوین اهداف واسطه‌ای تربیت، برپایی قسط و عدل باید رعایت شود و در گزینش روش‌ها و محتوای تربیتی از مسیر عدالت خارج نشد و به ورطه افراط و تفریط نیفتاد. یکی دیگر از اهداف واسطه‌ای مهم رسیدن به تقواست که با سعی و تلاش در انجام دادن اعمال صالح است که باعث

می‌شود، انسان به این هدف نزدیک‌تر شود و در رسیدن به هدف نهایی تربیت گامی به جلو بردارد.

پنجم. ابزارهای تربیت

ابزارهای تربیت را در چندین سطح می‌توان دسته‌بندی کرد. متناسب با سن و شرایط تربیتی، مربی می‌تواند از یکی از ابزارهای تربیت بهره‌برد (صالحی شیرازی، تربیت جوان از نگاه معصومین، ۱۳۹۰: ۳۰). اولین و عام‌ترین ابزار تربیتی که می‌شناسیم، ابزار عالی در تربیت انسان‌ها، کتب وحی به خصوص قرآن است؛ زیرا نگاه الهی و خدایی بهترین ابزاری است که باعث فراهم شدن زمینه واکسینه شدن فرهنگی و اخلاقی، در برابر مفسد و ناهنجاری‌ها می‌شود. ابزارهای میانی و انسانی تربیت؛ یعنی بیان علت نیز به انسان انگیزه انجام کارها را می‌دهد.

ششم. موانع و آفات تربیت

یکی از مباحث مهم در حوزه تربیت انسان، بحث موانع و آفات تربیت است؛ زیرا تا موانع و آسیب‌های تربیت شناسایی نشده و برای رفع آن‌ها اقداماتی صورت نگیرد، هرگونه تلاش و کوشش در جهت تربیت و رشد و شکوفایی استعدادها برای انسان به کمال مطلوب بی‌نتیجه خواهد بود (اصغری، موانع تربیت دینی از دیدگاه قرآن، ۱۳۸۰: ۶۷). یکی از مهمترین موانع درونی که مانع رشد و رسیدن انسان به کمال، تکبر و روحیه استکباری است. روشن است که روح اسلام، تسلیم در برابر حق است و کبر و غرور، همیشه مانع این تسلیم است. به همین دلیل یکی از نشانه‌های منافقان، بلکه یکی از انگیزه‌های نفاق، تفاخر و بخل را همین خودخواهی و خودبرتربینی و غرور می‌توان شمرد. دنیاگرایی و وابستگی بدان و دنیازدگی از موانع درونی تربیت است که مانع رشد و فزونی محبت خدا در دل‌ها می‌شود و مهر دنیا جای همه علقه‌ها و علاقه‌ها را می‌گیرد و آزمندی را به ارمغان می‌آورد تا جایی که مهرورزی به آن بر مهر و محبت خدا غلبه می‌کند.

هفتم. نتایج تربیت

کارکردها و نتایج در تمام موضوعات مرتبط در تربیت اهمیت خاصی دارد؛ زیرا آگاهی از نتایج و پیامدهای یک کار سبب می‌شود، تربیتی نسبت به انجام آن مشتاق و در مرحله بعد به آن اقدام کند. مهمترین نتیجه مشترک دنیوی و اخروی، رسیدن به زندگی مسالمت‌آمیز؛ یعنی زندگی سالم از انواع آلودگی‌ها، ظلم‌ها، خیانت‌ها، دشمنی‌ها، اسارت‌ها و ذلت‌ها، انواع نگرانی‌ها و هر چیزی که آب زلال

زندگی را در کام انسان ناگوار می‌سازد. نتیجه این سلامتی، تحقق جامعه‌ای قرین با وسعت معیشت، برپایی قسط و عدل و آخرتی همراه با رحمت، مغفرت، ملحق شدن به شهدا و صادقان است.

۵. نتیجه

این پژوهش به دنبال دستیابی الگوی تربیتی اکتشافی از سوره حدید از روش داده بنیاد بوده است. در این راستا با رجوع به تفسیر المیزان و جمع‌آوری داده‌ها اقدام شده و پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها که مشتمل بر کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی است، دو الگوی تربیتی به دست آمد. ابعاد تربیتی شناسایی شده سوره حدید در الگوی تربیتی مدل شماره یک، به شرح ذیل است: ویژگی و وظایف مربی و متربی؛ از جمله ویژگی‌های نظری و عملی مربی، حکیم، عزیز، قوی، علیم، حمید، آگاه به جزئیات و وظایف شناختی و رفتاری مربی، وعده پاداش، عمل خیر و مایوس نکردن است. ویژگی‌های متربی در برابر خود و در برابر مربی، هدایت، تلاش رسیدن به بالاترین مرتبه ایمان، خلیفه‌الله بودن است. وظایف شناختی و رفتاری متربی؛ بهره‌مندی از اعمال نیک، آگاهی از نیت‌ها و تسهیل در انفاق است. در جریان تربیت، روش‌ها و شیوه‌های تربیت نقش برجسته‌ای دارند، از جمله روش‌های تربیت، روش مستقیم مانند تبشیر، تشویق و توبیخ؛ و غیرمستقیم همانند تمثیل، تشبیه و مقایسه است. در میان عوامل مؤثر در تربیت، عوامل ایجابی مادی و معنوی مانند امتحان، امنیت، و عوامل سلبی، عدم بخل، عدم نفاق، عدم دنیاگرایی بیان شده است.

ابعاد تربیتی الگوی تربیتی مدل شماره دو، مشتمل بر محتوای تربیت؛ از لحاظ اعتقادی، ابدی و ازلی بودن خدا، حکیم، عزیز، هدف جویی پدیدارها و از لحاظ عبادی، انفاق، زهد، ایمان واقعی، تقوی و قلب سلیم است و در مبانی تربیت به هستی‌شناختی به توحید و هدفمندی پدیدارها و در انسان‌شناسی به جلوه‌های ملکوتی انسان و ساحت مادی انسان اشاره شده است. در جریان تربیتی به ابزار عالی مانند قرآن، کتب وحی و دین و ابزار میانی به بیان علت نیاز است و به اصول تربیتی، از جمله اصول حاکم بر جهان بینی، اصل توحید محوری آخرت‌گرایی و از اصول حاکم بر اعمال به تقوا، زهد و انفاق می‌توان اشاره کرد. مهمترین موانع درونی تربیت، نفاق، کبر، قساوت قلب، شک، بخل، خوف، لهو و لعب، زینت، تفاخر، رهبانیت، بدعت‌گذاری و از موانع بیرونی تربیت، فریبندگی دنیا، تکذیب کنندگان و مصائب است. هدف نقطه‌ای است که هر جریان تربیتی درصدد رسیدن بدان است، از اهداف غایی و نهایی پرستش خدا و از اهداف کلی و مرحله‌ای، تقوا، عمل صالح، سعی و تلاش و

قسط و عدل است و در انتهای الگو به نتایج تربیت اشاره شده است که از نتایج مشترک دنیوی و اخروی رسیدن زندگی مسالمت آمیز است و نتایج مخصوص دنیا، برپایی قسط و عدل و وسعت معیشت داشتن و در آخرت مورد رحمت و مغفرت الهی واقع شدن است.

منابع

۱. قرآن کریم، ترجمه: مکارم شیرازی، ناصر، دارالقرآن الکریم (دفتر مطالعات و تاریخ معارف اسلامی)، قم: ۱۳۷۳ ش.
۲. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، دار صادر، بیروت: ۱۴۱۴ ق.
۳. اصغری، محمدجواد، «موانع تربیت دینی از دیدگاه قرآن»، مجله راه تربیت، سال پنجم، شماره ۱۳، زمستان ۱۳۸۹.
۴. ایمان، محمدتقی؛ محمدیان، منیژه، «روش‌شناسی نظریه بنیادی»، مجله روش‌شناسی علوم انسانی (حوزه و دانشگاه)، شماره ۵۶، پاییز ۱۳۸۷.
۵. آلوانی، سید مهدی؛ دانایی‌فر، حسن؛ عادل، آذر، روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع، انتشارات صفار، تهران: ۱۳۸۶.
۶. باقری، خسرو، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، انتشارات مدرسه، تهران: چاپ پنجم، ۱۳۷۸.
۷. بهشتی، محمد، مبانی تربیت از دیدگاه قرآن، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه، تهران: ۱۳۸۷.
۸. حجتی، محمدباقر، اسلام و تعلیم و تربیت، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران: چاپ ۲۱، ۱۳۶۹.
۹. حسرتی، مصطفی، «مقدمه‌ای بر روش کیفی نظریه داده بنیاد»، فصلنامه زبان و زبان‌شناسی، دوره دوم، شماره ۳، بهار و تابستان ۱۳۸۵.
۱۰. حسینی، سید علی‌اکبر، سیری اجمالی در تاریخ تعلیم و تربیت اسلامی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران: ۱۳۷۲.
۱۱. دانایی‌فر، حسن؛ مؤمنی، نونا، «تئوری رهبری اثربخش از دیدگاه امام علی (ع) - استراتژی تئوری داده بنیاد متنی»، مجله مطالعات انقلاب اسلامی، شماره ۱۴، ۱۳۸۷.
۱۲. داودی، محمد؛ حسین‌زاده، سید علی، سیره تربیتی پیامبر (ص) و اهل بیت (ع)، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، قم/ تهران: ۱۳۸۹.

۱۳. داوودی، محمد، اخلاق اسلامی (مبانی و مفاهیم)، دفتر نشر معارف، قم: ۱۳۸۷.
۱۴. دلشاد تهرانی، مصطفی، سیری در تربیت اسلامی، موسسه نشر و تحقیقات ذکر، تهران: ۱۳۷۷.
۱۵. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، زیر نظر: محمد معین و سید جعفر شهیدی، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، تهران: ۱۳۷۷.
۱۶. دهقان نیری، ناهید؛ جلالی نیا، فاطمه؛ احمدی، علی، نظریه پردازی و نظریه های پرستاری، نشر بشری، تهران: ۱۳۸۳.
۱۷. راغب اصفهانی، حسین، مفردات الفاظ قرآن کریم، ترجمه: حسین خداپرست، انتشارات نوید، قم: چاپ پنجم، ۱۴۱۲.
۱۸. رشیدپور، مجید، پرورش های اخلاقی و روش های تربیتی، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، تهران: ۱۳۸۳.
۱۹. شعبانی، حسن، مهارت های آموزشی و پرورشی (روش ها و فنون تدریس)، انتشارات سمت، تهران: ۱۳۸۵.
۲۰. شکوهی، غلامحسین، تعلیم و تربیت و مراحل آن، آستان قدس رضوی، مشهد: ۱۳۷۰.
۲۱. صالحی شیرازی، طاهره، «تربیت جوان از نگاه معصومین»، ماهنامه کوثر، شماره ۲۵، ۱۳۹۰.
۲۲. طباطبایی، سید محمدحسین، المیزان فی التفسیر القرآن، دفتر انتشارات اسلامی، قم: ۱۴۱۳.
۲۳. قرشی بنابی، علی اکبر، قاموس قرآن، دارالکتب الإسلامیة: تهران، ۱۳۷۱.
۲۴. کلاکی، حسن، «نظریه بنیادی به مثابه روش نظریه پردازی»، مجله مطالعات فرهنگ - ارتباطات (نامه پژوهش فرهنگی سابق)، سال دهم، شماره ۶، تابستان ۱۳۸۸.
۲۵. مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن، دار الکتب العلمیة، مرکز نشر آثار علامه مصطفوی، بیروت: چاپ سوم، ۱۴۳۰ ق.
۲۶. معین، محمد، فرهنگ فارسی یک جلد فارسی، گردآوری: عزیزالله علیزاده، راه رشد، تهران: چاپ چهارم، ۱۳۷۸.

۲۷. منصوریان، یزدان، گراند تئوری چیست و چه کاربردی دارد، همایش چالش‌های علم
اطلاعات، دانشگاه اصفهان، اصفهان: ۱۳۸۶.

هومن، حیدرعلی، شناخت روش علمی در علوم رفتاری، سمت، تهران: ۱۳۸۶.

References

۱. The Holy Quran, Translated by Makarem Shirazi, Naser, Dar al-Quran al-Karim (Office of Islamic Studies and History), Qom: ۱۹۹۴.
۲. Alwani, Seyyed Mehdi; Danaeifar, Hassan; Adil, Azar, Qualitative Research Methodology in Management: A Society Approach, Saffar Publications, Tehran: ۲۰۰۷.
۳. Asghari, Muhammad Jawad, "Barriers to Religious Pedagogy from the Perspective of the Quran", Journal of Rah Tarbiyat, Year ۵, Issue ۱۳, Winter ۲۰۱۰.
۴. Baqiri, Khosrow, A New Glimpse at Islamic Pedagogy, Madrasa Publications, Tehran: ۵th Edition, ۱۹۹۹.
۵. Beheshti, Muhammad, Fundamentals of Pedagogy from the Perspective of the Quran, Publications of the Research Institute for Islamic Culture and Thought, Tehran: ۲۰۰۸.
۶. Danaeifar, Hassan; Momini, Nona, "The Effective Leadership Theory from Imam Ali's (AS) Perspective - Strategy of Textual Grounded Theory", Journal of Islamic Revolution Studies, No. ۱۴, ۲۰۰۸.
۷. Davoodi, Muhammad, Islamic Ethics (Principles and Concepts), Ma'aref Publications Office, Qom: ۲۰۰۸.
۸. Davoodi, Muhammad; Hosseinzadeh, Seyyed Ali, The Pedagogical Conduct of the Prophet (P) and the Ahl al-Bayt (A.S), Research Institute of Seminary/ Hawzeh and University, The Organization for Researching and Composing University Textbooks in the Humanities (SAMT), Center for Research and Development of Humanities, Qom / Tehran : ۲۰۱۰.
۹. Dehkhoda, Ali Akbar, Dehkhoda Dictionary, Under the Supervision of Muhammad Moin and Seyyed Ja'far Shahidi, Publishing and Printing Institute of University of Tehran, Tehran: ۱۹۹۸.
۱۰. Dehqan Nayyeri, Nahid; Jalalinia, Fatima; Ahmadi, Ali, Theorizing and Theories of Nursing, Bushra Publication, Tehran: ۲۰۰۴.
۱۱. Delshad Tehrani, Mustafa, A Glimpse at Islamic Pedagogy, Zikr Publishing and Research Institute, Tehran: ۱۹۹۸.
۱۲. Hasrati, Mustafa, "Introduction to the Qualitative Method of Grounded Theory", Quarterly Journal of Language and Linguistics, Volume ۲, Number ۳, Spring and Summer ۲۰۰۶.

۱۳. Hooman, Haidar Ali, Recognition of Scientific Method in Behavioral Sciences, SAMT, Tehran: ۲۰۰۷.
۱۴. Hosseini, Seyyed Ali Akbar, An Overview of the History of Islamic Education and Pedagogy, Islamic Culture Publishing Office, Tehran: ۱۹۹۳.
۱۵. Hujjati, Muhammad Baqir, Islam and Education and Pedagogy, Islamic Culture Publishing Office, Tehran: ۲۱st Edition, ۱۹۹۰.
۱۶. Ibn Manzoor, Muhammad bin Mukarram; Lisan al-Arab [Arabic Language / Tongue of Arabs], Dar Sader, Beirut: ۱۴۱۴ AH.
۱۷. Iman, Muhammad Taqi; Muhammadian, Manijeh, "Methodology of Fundamental Theory", Journal of Methodology of Humanities (Seminary/ Hawzah and University), No. ۵۶, Fall ۲۰۰۸.
۱۸. Kalaki, Hassan, "Fundamental Theory as a Method of Theorizing", Journal of Culture-Communication Studies (Formerly: Nameh Pazohesh Farhangi), Year ۱۰, Issue ۶, Summer ۲۰۰۹.
۱۹. Mansoorian, Yazdan, What is the Grand Theory and what is Its Application?, Conference on Information Science Challenges, University of Isfahan, Isfahan: ۲۰۰۷.
۲۰. Moin, Muhammad, Farhang-e Farsi [Persian Dictionary], On Volume in Persian, Compiled by Azizullah Alizadeh, Rah Rusht, Tehran: ۴th Edition, ۱۹۹۹.
۲۱. Mustafavi, Hassan, Al-Tahqiq fi Kalimat al-Quran al-Karim [A Research in the Words of the Holy Quran], Dar al-Kutub al-Ilmiyyah, Center for Publishing the Works of Allama Mustafavi, Beirut: ۳rd Edition, ۱۴۳۰ AH.
۲۲. Qarashi Bonabi, Ali Akbar, Dictionary of the Quran, Dar al-Kutub al-Islamiyyah: Tehran, ۱۹۹۲.
۲۳. Raghیب Isfahani, Muhammad, Al-Mufradat Alfaz al-Quran [Dictionary of Quranic Words], Translated by Hossein Khodaparast, Navid Publications, Qom: ۵th Edition, ۱۴۱۲ AH.
۲۴. Rashidpour, Majid, Moral Nurturing and Pedagogical Methods, Parents and Teachers Association Publications (Intisharat Anjuman Awliya wa Murrabiyan), Tehran: ۲۰۰۴.
۲۵. Salihi Shirazi, Tahira, "The Pedagogy of Youngster from the Perspective of the Infallible Ones", Monthly Kawsar, No. ۲۵, ۲۰۱۱.

۲۶. Sha'bani, Hassan, Educational and Nurturing Skills (Teaching Methods and Techniques), Samat Publications, Tehran: ۲۰۰۶.
۲۷. Shokouhi, Ghulam Hossein, Education and Pedagogy and Their Stages, Astan Quds Razavi, Mashhad: ۱۹۹۱.
۲۸. Tabatabai, Seyyed Muhammad Hossein, Al-Mizan fi Tafsir Al-Quran, Daftar Intisharat Islami [Islamic Publishing Center], Qom: ۱۴۱۳ AH